

HRVATSKO-TURSKA ZAJEDNIČKA POVIJEST I MEĐUDRŽAVNI ODNOSI

Vlatka Dugački, Filip Škiljan. Turci u Hrvatskoj = Hrvatistan'daki Türkler. YTB (Predsjedništvo Turaka prekomorskih i srodnih zajednica), Ankara 2022., 492. str.

Hrvatsko-turski odnosi često su promatrani kroz zajedničku povijest u razdoblju Osmanskoga Carstva, pri čemu su Turci često prikazivani kao negativne osobe. Ali da to ne mora biti tako, pokazuje nova knjiga dvoje povjesničara, Vlatke Dugački (Leksikografski zavod Miroslav Krleža u Zagrebu) i Filipa Škiljana (Institut za migracije i narodnosti u Zagrebu). Knjiga *Turci u Hrvatskoj* bavi se hrvatsko-turskim odnosima kroz stoljeća, pri čemu se naglasak stavlja na važnost međusobne suradnje i dobrih odnosa koji se ne temelje na predrasudama vezanim uz ratove u razdoblju Osmanskoga Carstva. Poznato je da je utjecaj Turaka (ranije Osmanlija) na Hrvate kroz povijest bio velik, počevši od utjecaja u kulturološkom i jezičnom smislu do životnih navika. U novije vrijeme, Turska je jedna od zemalja koje su među prvima priznale samostalnost Hrvatske, što je bio temelj za daljnju suradnju u mnogim područjima, primjerice gospodarsku i kulturnu, u što su uključene i mnoge udruge. Ovdje treba naglasiti kako je riječ o dvojezičnoj knjizi, kojom se jednako mogu služiti zainteresirani čitatelji i čitateljice hrvatskoga, ali i turskoga govornoga područja.

Knjiga je, nakon predgovora i uvoda, klasično podijeljena na poglavlja (njih 16), popraćena pripadajućim potpoglavljima. Za potrebe pisanja ovoga prikaza, knjigu se može podijeliti na nekoliko važnih dijelova, odnosno tema kojih se dotiče. Prvi dio odnosi se na teorije o podrijetlu Hrvata, povijesni pregled odnosa i kontakata Hrvata i Turaka kroz povijest s naglaskom na vrijeme Osmanlija u Hrvatskoj. Osim spomenutoga, ovaj dio obrađuje Dubrovačku Republiku u spomenuto vrijeme, ali i doseljavanje muslimana na područje Primorja i Kvarnera. U drugome dijelu obrađena je osmanska gradnja i baština, značajne osobe iz Osmanskoga Carstva te su navedene poznate legende o Osmanlijama. Treći dio obrađuje predodžbe u važnim tekstovima, značajnije prijevode knjiga i turcizme u hrvatskome jeziku. Četvrti dio obrađuje državne odnose Hrvatske i Turske, turkologiju, Hrvatsko-tursko društvo Rijeka, ali i razne udruge, institute i agencije zaslužne za građenje kvalitetnih međusobnih odnosa dviju država. U završnome dijelu knjige autori nam predočuju detaljne podatke (s popisa stanovništva u Hrvatskoj) o Turcima u Republici Hrvatskoj,

podatke o turskim obiteljima u Hrvatskoj i iskaze pojedinih turskih obitelji o njihovoj podrijetlu, običajima, aktivnostima i sl. Na kraju knjige nalazi se zaključak autora te popis korištenih izvora i literature.

Uvodni dio knjige sadržava predgovore ministra kulture i turizma Republike Turske Mehmeta Nurija Ersoya, predsjednika Direkcije za tursku dijasporu i srodne zajednice (YTB) Abdullaha Erena, kao i predgovor dvoje autora. U predgovoru autori ističu povijesni značaj Turaka u Hrvatskoj, kao i njihov utjecaj na hrvatsko društvo tijekom starije i novije povijesti. U uvodu knjige autori, uz ostalo, navode kako je cilj ove monografije zainteresiranima pružiti viđenje konstante hrvatsko-turskih odnosa, odnosno omogućiti uvid u različitost i promjene tih odnosa kroz višestoljetnu povijest.

Što se tiče prvoga dijela knjige, autori obrađuju teorije o podrijetlu Hrvata. Točnije, spominju četiri glavne teorije (slavensku, iransku, gotsku i autohtonu), ali i druge (avarsku, bugarsku, tursku i teoriju socijalnoga dualizma). Posebna pozornost posvećena je, zbog same tematike, turskoj teoriji, koju je razvio turski akademik Osman Karatay, a koja uključuje navodni dolazak Hrvata u Dalmaciju iz Galicije početkom VII. st., ali i vladara Krobata. Nadalje, objašnjeni su kontakti Hrvata i Turaka prije, ali i u vrijeme osmanskih osvajanja od XIV. st., zaključno sa slomom Osmanskoga Carstva. Spominju se mnogi bitni ratni sukobi (Krbavska, Mohačka i Sigetska bitka) koji su znatno utjecali na povijest spomenutih odnosa i obilježili razdoblje osmanskih osvajanja na području današnje Hrvatske. Autori objašnjavaju kako je osmanska vladavina dovela do velikih promjena. Plemstvo i svećenstvo u mnogim su krajevima nestali, a seljaci su napuštali svoja ognjišta, seleći se svojim gospodarima. Područje Hrvatske svedeno je na *reliquiae reliquiarum*, odnosno ostatke ostataka nekoć velikoga hrvatskoga kraljevstva. Osmanska vladavina na dijelovima hrvatskoga teritorija trajala je 302 godine, a Mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. situacija se uvelike promijenila te je u najvećoj mjeri formirana granica (izuzev manjih dijelova) današnje Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom. Osim navedenoga, autori su objasnili odnose Dubrovačke Republike s Osmanlijama koji su preko dubrovačke luke tijekom XV. st. trgovali sa zapadnim kršćanskim zemljama te ostavili Dubrovniku slobodu, dok su se njihovi odnosi ustabilili (uz poneke iznimke). Osim Dubrovnika, objašnjene su veze muslimana s Rijekom od VII. i VIII. stoljeća. Spomenuti su i kontakti Rijeke s islamskim svijetom u XVIII. st., ali i naknade trgovačko-pomorske veze s Osmanskim Carstvom u XIX. stoljeću. U isto se vrijeme dogodilo širenje osmanske konzularne mreže na Rijeku, a tijekom XX. st. na područje Primorja dolaze muslimanski doseljenici (Bošnjaci).

Drugi dio knjige posvećen je osnivanju novih gradova od strane Osmanlija na području današnje Hrvatske. Također, do sredine XVI. st. na područje Slavonije naselio se velik broj muslimana i pravoslavaca, a pravoslavno je stanovništvo Osmanli-

jama služilo za obranu granica. Spomenuto je i obrađeno građenje džamija, kojih je na području Slavonije i Like bilo podignuto 189, čemu prema riječima autora treba pridodati nekoliko desetaka džamija u Dalmaciji. Mnoge od njih nisu sačuvane, a poznati su i slučajevi korištenja, odnosno adaptiranja kršćanskih crkvi u džamije i obrnuto. Spomenute su poznate kule, hanovi, česme i mostovi. Obradena je osmanska umjetnička kultura, koja se uglavnom promatra kroz domenu umjetničkoga obrta. Autori su spomenuli nalaze kamene plastike, natpisa u kamenu, keramike, stakla, kristala, tekstila, ali i oružja i srebrnoga novca. Navedeni su i sačuvani rukopisi, dokumenti i knjige, među kojima se ističu iluminirane knjige vjerskoga, povijesnoga i poučnoga sadržaja. Među značajnim osobama iz osmanskoga razdoblja izdvajaju se brojni političari, vojnici, ali i putopisci koji su obilježili razdoblje osmanskoga utjecaja na hrvatsku kulturu i običaje. Od 27 u knjizi obrađenih legendi svakako treba izdvojiti one poznatije, kao što su Sinjska alka, Grički top, legenda o Trakošćanu, Đulin ponor, legenda o Splitu, Veronika Desinićka i Osmanlije, Diva Grabovčeva, ali i napomenuti da su obrađene i mnoge druge legende, čitatelj(ja)ma možda manje poznate ili nepoznate.

U trećem dijelu knjige obrađena je srednjovjekovna hrvatska književnost, s naglaskom na autore (primjerice Ivan Gundulić, Hanibal Lucić, Ludovik Crijević Tuberon, Marko Marulić, Brne Karnarutić, Pavao Ritter Vitezović) i djela koji su bitni za razumijevanje odnosa i predodžbi Hrvata prema Osmanlijama u vrijeme njihove nazočnosti na teritoriju današnje Hrvatske. Osmanlije su često prikazivani kao negativci, ali se ta predodžba s vremenom mijenjala nabolje. Autori su spomenuli i *Narodni koledar*, godišnjak koji je u Zadru izlazio 1863–1900., a donosio je i različite tekstove o Osmanlijama, i negativne i pozitivne. Nadalje, obrađena je dječja književnost, časopis *Dođu ve Batı* (časopis iz vremena NDH čiji je cilj bio jačanje veza s Turskom), udžbenici, prijevodi važnih djela koji su obilježili XX. st., ali i turcizmi koji su već stoljećima prisutni u hrvatskome jeziku do te mjere da za neke od njih zapravo i nemamo izvorno hrvatske riječi, a u naš su jezik došli ne samo društveno-političkim nego i kulturnim utjecajem tijekom hrvatsko-turske zajedničke povijesti.

U četvrtome dijelu knjige autori se bave diplomatskim odnosima Hrvatske i Turske tijekom XX. st. te definiraju odnose dviju zemalja na trima razinama (regionalnoj, suradnji kroz NATO i odnosima vezanim uz proces turskih pregovora za članstvo u EU). Osim navedenoga, autori donose popis važnijih međunarodnopravnih akata koji su obilježili bilateralnu obrazovnu i znanstvenu suradnju spomenutih zemalja. Osim navedenoga, autori se dotiču turkologije, odnosno obrađuju orijentalnu zbirku HAZU, osmansko-turkološka istraživanja potkraj XX. i početkom XXI. st., te osnivanje Katedre za turkologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, u okviru kojega djeluje i klub studenata. Nakon spomenutih tema, obrađena su neka, za hrvatsko-turske odnose važna društva, udruge, instituti i agencije (Hrvatsko-tursko

društvo Rijeka, Hrvatsko-turska udruga prijateljstva Zagreb, Udruga hrvatsko-turskog prijateljstva Zadar, Institut Yunus Emre, Turska agencija za suradnju i koordinaciju – TİKA) koji godinama rade na boljem povezivanju hrvatskoga i turskoga naroda na raznim razinama, od kulture i znanosti do gospodarstva i politike.

Završni dio knjige donosi podatke o Turcima u Hrvatskoj s popisa stanovništva tijekom XX. st., iz čega se vidi da je broj Turaka u Hrvatskoj brojčano varirao od 13 (1948. godine) do 367 (2011. godine) stanovnika. Iz tablica i grafikona moguće je pratiti brojčano stanje pripadnika turske manjine po gradovima diljem Hrvatske od 1921. do 2011., ali i prikaz stanja po županijama (2001. i 2011) te njihovu brojčanu podjelu prema starosnoj strukturi. Autori su također naveli poznatija turska prezimena na području Hrvatske i na kraj knjige uvrstili 27 (od ukupno 30 korištenih) iskaza pojedinaca (i Instituta Yunus Emre), prikupljenih od veljače do svibnja 2021., koji donose vrlo zanimljive i za poznavanje povijesti Turaka u Hrvatskoj korisne priče, odnosno svjedočanstva o njihovoj obiteljskoj povijesti, rodbinskim vezama, poslovima, kulturi i običajima. Među uvrštenim iskazima nalaze se priče predstavnika nacionalne manjine u Zagrebu Barija Ahmedija, novinara i urednika dr. sc. Šenola Selimovića, zadarskoga političara Erola Gašija, turkologa Zinnura Ahmetija (poznatog po turskom prijevodu romana *Čudnovate zgone šegrta Hlapića*), ali i mnogih drugih.

Cilj je ove knjige upoznati čitatelj(ice) s poviješću hrvatsko-turskih odnosa od njihovih početaka do sadašnjosti i dati svojevrsan prilog toj suradnji i njezinu učvršćenju. Knjiga *Turci u Hrvatskoj* vrstan je prilog boljem poznavanju međusobne povijesti, ali i odnosa Hrvata i Turaka od njihovih početaka do suvremenoga doba. Također čitateljima pruža novu sliku o hrvatsko-turskim odnosima i pogledima na njih, a iskazi uvršteni u nju dodatno su bogatstvo za bolje poznavanje turske nacionalne manjine u Hrvatskoj.

IVAN SAMARDŽIJA

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, preradivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.